

Eiximenis (*Terç*, NCL. vi, 145); «--- vós estarets aquí fins que vinga vostre frare lo comte. —Ay, na falsa, que no-u gosareu ---». E cercà l'espasa e lo coltell, e no-n trobà gens, e lavors ell conec que a de veres se feya», *Comtessa Fidel* (NCL. XLVIII, 104); «La reposada Viuda sperà --- a Tirant, e dix-li: --- yo-m volria assegurar --- que a burles ni a de veres lo que yo us he dit en gran secret no-u sabés ma Sra. la Princesa», JoMartorell (Ag. III, 188). Encara en part es diu així a Men., on Ferrer Ginart registra concurrentment *adeveres* i *deveres* (*Rond.*, 211, 217); i a Mall. (V. la cita de PdAPenya, *IdOr* I, 137, a *VERB*). Amb caràcter ponderatiu: «la dolsa soledat de molts fugida y de mi *ab tantas veras* desitjada», Verdaguer (*Casac., Exc. i Sof. de V. al Pir.*, 1881, p. 29).

A les Illes s'usen formes una mica diferents de les dues (*de veres* o *de debò*) generals en el Continent. A Menorca circula també *de bo* (més primitiu que el *de debò* del cat. central), i alhora, combinant-se amb l'altre, *de bon deveres*, segons FGinart (217). Aquest últim és la forma general i amplament arrelada a Mall.: «clar i soleiós es cap d'Andratx, plou a Pollença i *de bon de veres*», Arx. Ll. Salvador, 35 (més cita a *soleiós SOL*); «aquestes contarelles són més bé impressions --- que --- memòries d'un cassador ---. No som estat mai cassador *de bon-de-veres*», JnRosselló (*Manycoc*, p. 56). A Eivissa ho varien amb *ben*: «Vols que juguem un joc *de ben de veres?*», JnCastelló (*Rond. Eiv.*, 36), «Hauríeu vist una dona regirada *de ben de veres!*», id. (en Villangómez, *Ll. d'Eiv.*, 217), si bé no sé si no s'hi manté també la forma amb *bon* («es regiraren *de bon de veres*», id., *ibid.*, p. 214, més cita ací IV, 509b29).

Una curiosa frase deformada ha quedat en l'ús familiar de Mallorca: «com es *vet-la* revenjolís», provinent de «com és ver l'Evangelí» segons Tomàs Forteza (*Gram.*, p. 155, § 8): per explicar-ne el detall fonètic potser es pot admetre que el poble rústic sentint «l'Evangelí» com un mot unitari i desplaçant-hi l'accent (com en *diluvi* > *diluví*), li afegí l'article *es*: *k. e. vār əz lavəŋzəli* > *k. ə. v. ər l.* > i amb metàtesi, *k. e. vālarəvənzəli*. A Menorca, el que hi ha de més notable és que segons Ferrer Ginart el mot, si bé pot conservar el mateix sentit que a Mall. (p. 217), també hi significa «de pressa, aviat» (p. 217, i les variants (a)*deveres* definides només «de pressa, aviat», pp. 211, 217).

La forma en què *ver* s'ha mantingut amb vigència més general és en l'adverbi *verament*. Aquest és l'únic que ha persistit en ús lliure també en cat. central: pron. *beramēn* (*v*). Això s'escriu encara força sovint en el Princ. en la llengua literària; fins i tot, amb un caràcter d'expressió extraordinària, en estil hiperemfàtic, es pot sentir en el llenguatge col·loquial, alguna vegada. «--- Esllanguit vaig caure en sos brassos: *verament* la poesia y la florida y la flayta de l'ànima és l'amor»; escrit juvenil de Verdaguer (c. 1865), *Inèdits Casac.* I, 205.13. Notem de passada que no fou mai bon català usar la combinació o *verament*, amb el valor de disjuntiva intensa, a la manera del nostre o bé,

ll. *vero autem*. Aquesta expressió i l'equivalent o *ver* només es troben en el S. xv i en autors que havien viscut llargament a Itàlia: eren, doncs, un italianisme incorrecte que se'ls havia encomanat (it. *ovvero*, o *veramente*). A cada pas en el *L. de Coc* de Robert de Nola (fi S. xv) (p. ex. 84.3f.), «forques o *verament* pinses» 85.13; «se deurien scriure no en carta (< it. 'paper') mas en marbre o *ver* en metall», JnEsteve (*LiEleg.*, c-6).

DERIV.: *Veritat*, del ll. VERĪTAS, -ĀTIS, id. Encara que originàriament s'usarien en català les variants *verdat* i *vertat*, amb tractament fonètic regular, segons la forma hereditària, la influència que, per a un concepte així, havia de tenir, en forma aclaparadora, l'estil llatinitzant de la gent de cúria i dels homes moralistes i eclesiàstics, féu que des dels orígens literaris, predominés ja la variant *veritat*, refeta segons el llatí: «Qui caritat à --- no à cor en mal a fer, mas en seguir dreitura e *veritat*, aquel om ---»; «no viu om solament de pa, mas de les paraules de Déu --- e és bé *veritat*, car ---», *Hom.*, 2r21, 6r7; «i faré *veritat*, cels que 'Sent' Ecllésia vu<1>la per dre», Conca de Tremp, a. 1242 (PPujol, *DocVgÜrg.*, 8.51). «*Veritat* és ---dix una altra dona— que yo desirave ésser abadesa ---», Llull (*Blanq.* I, 174.20; II, 190.24; I, 230.20, més cita en *AVERANY*). I passim així amb caràcter general (o poc menys) en tota l'obra de Llull. A penes cal dir que és la forma que ha restat general fins avui.

Entre altres usos avui en tot el Continent es diu *és veritat* amb el valor predicatiu que correspondria, segons sintaxi i el patró de tots els adj., a la frase *és ver*, supervivent només a les Illes. I per cert és l'ús que ja observem en el S. xv: «calumpniant / en troncs, setges, / dient heretges, / pecs, ignorans, / los qui mantenen /la part que entenen / ser *veritat*», JRoig (*Spill*, 10699).

Es la forma universal en cat. fins als nostres dies. Tant en l'ús vulgar, com en el literari, científic, filosòfic: «Trobo encertada l'opinió de Kant --- l'existència d'una facultat mitgera entre la voluntat i la intel·ligència: el sentit estètic i teleològic, que entre la *veritat* i el bé, entre la naturalesa i la llibertat, discerneix --- la bellesa i la conveniència final», Coromines (*J. de StPol* III, O. C., 828b19).

Pel que fa a la pronúncia, en el parlar vulgar, recordem que en cat. central i fins a tot el Princ. (no bal. ni val.) en llenguatge parlat es diu *britát*: no és que sigui «freqüent», sinó quasi general, en proporció aclaparadora (dir *britát*, si no és llegint o declamant, arribaria a sonar pedantesc); ja era aquesta la pràctica viva a princ. S. XIX: «Só aquí i allí: vés amb ells, / que veuràs com és *britat*: / entretant, jo, al teu costat / ---», Abdon Tarrades (*Rei Micomicó*, ed. Barcino, 181); i no és sols cat. or., sinó fins als alts Pirineus occidentals («deie que no ere *britát*», Àreu de V. Ferrera, 1933 etc.). No és fins a la Ribagorçana que noto la pronúncia plena a nivell vulgar: «així u diuen, però *ke no ę bēritát*», Les Paüls, 1957.

Dit en forma gramaticalitzada a tall de partícula d'interrogació confirmatòria, amb el valor de «oi?, oi